

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 czerwca 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romuald Dalewski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Leszek Bielecki

SSN Renata Żywicka

w sprawie z odwołania Z. W.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Szczecinie

o prawo do rekompensaty z tytułu pracy w warunkach szczególnych,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 19 czerwca 2024 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie

z dnia 31 maja 2022 r., sygn. akt III AUa 131/22,

1) oddała skargę kasacyjną,

**2) nie obciąża Z. W. kosztami zastępstwa procesowego strony
przeciwnej w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Szczecinie decyzją z 29 lipca 2021 r., po rozpoznaniu wniosku z 1 lipca 2021 r., przyznał ubezpieczonej Z. W.

emeryturę powszechną od 1 stycznia 2021 r., od miesiąca zgłoszenia wniosku. Wysokość emerytury, obliczonej zgodnie z zasadami określonymi w art. 26 ustawy emerytalnej wyniosła 5.378,11 zł, do wypłaty od 1 stycznia 2021 r. kwota 5.079,78 zł. Jednocześnie organ rentowy odmówił ustalenia emerytury wraz z rekompensatą z tytułu pracy w warunkach szczególnych, wskazując brak 15 lat pracy wykonywanej w szczególnym charakterze, o którym mowa w art. 21 ustawy z 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych.

Sąd Okręgowy w Szczecinie wyrokiem z 28 grudnia 2021 r. oddalił odwołanie ubezpieczonej.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że ubezpieczona, ur. 17 stycznia 1959 r., od 28.10.1981 r. do 31.01.2000 r. zatrudniona była w Stoczni P. S.A. w S., a następnie od 1.02.2000 r. do 31.08.2002 r. w P. Spółce z o.o. w S.. Ubezpieczona wykonywała pracę stażysty, projektanta - analityka, samodzielnego projektanta analityka sepd., specjalisty projektanta - analityka sepd. I starszego projektanta. Ostatni pracodawca wystawił ubezpieczonej świadectwo, w którym wskazał, że ubezpieczona, pracując w okresach: od 1.03.1983 r. do 28.02.1987 r. - na stanowisku samodzielnego projektanta analityka sepd., od 1.03.1987 r. do 31.03.1992 r. - na stanowisku specjalisty projektanta analityka sepd., od 1.04.1992 r. do 31.12.1998 r. - na stanowisku starszego projektanta wykonywała pracę na stanowisku wymienionym w Wykazie A Dziale XIV pod pozycją 5 - załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Skrót „sepd” oznacza systemy elektronicznego przetwarzania danych. Praca ubezpieczonej w Stoczni S. oraz w P. na stanowisku projektanta dotyczyła opracowywania projektów statków. Od 1.03.1983 r. ubezpieczona pracowała przez 8 godzin dziennie przy monitorach kineskopowych. Tworzyła projekty, posługując się językiem programowania, przechodziła w tym zakresie różne szkolenia. Opracowywała także system kadrowo-płacowy, w tym systemie obsługiwała około 5000 osób m.in. w zakresie wyliczania wynagrodzenia za pracę. Ubezpieczona pracowała na komputerze podłączonym do komputera głównego, przy obsłudze elektronicznego monitora kineskopowego. Nie mogła wybrać czcionki. Ta, która była na monitorze, była żółtego koloru i znajdowała się na ciemnym tle. Obraz monitora, na którym pracowała, migotał. Praca bardzo męczyła wzrok. Wszystkie projekty, które ubezpieczona opracowywała, wymagały dużego skupienia i precyzyjnego widzenia. Każdy błąd ubezpieczonej przy programowaniu (np. pomylenie 1 litery) prowadził do nieprawidłowego działania programu i wiązał się z koniecznością pracochłonnej poprawy, która zajmowała ubezpieczonej nawet całą noc (wpisywała wówczas ręcznie do bazy komputera poprawne dane).

Ubezpieczona od 3.02.2003 r. do 30.04.2016 r. była zatrudniona w A. S.A. na stanowisku programisty, a następnie od 1.05.2016 r. do 8.07.2021 r. na stanowisku

starszego programisty, gdzie wykonywała do 2006 r. pracę czysto programistyczną na monitorach kineskopowych. Praca ta również obciążała wzrok i wymagała precyzyjnego widzenia. Pracodawca wystawił ubezpieczonej zaświadczenie o pracy w szczególnych warunkach, w którym stwierdził, że w ww. okresie ubezpieczona stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywała prace na stanowiskach związanych z programowaniem przy wykorzystaniu monitorów kineskopowych, tj. prace szczególnie obciążające wzrok i wymagające precyzyjnego widzenia - w kartografii, montażu mikroelementów wymagającego posługiwania się przyrządami optycznymi oraz przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych. W ww. firmie ubezpieczona miała swój osobisty komputer - do 2005 r. kineskopowy, a od 2006 r. typu LCD.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczona od 1 marca 1983 r., do 2005 r. świadczyła stale i w pełnym wymiarze czasu pracy pracę w warunkach szczególnych na stanowisku wymienionym pod pozycją 5 działu XIV Wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze tj. prace szczególnie obciążające wzrok i wymagające precyzyjnego widzenia przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych. Ubezpieczona nie występowała do organu rentowego z wnioskiem o wcześniejszą emeryturę z tytułu pracy w warunkach szczególnych.

Sąd Okręgowy nie uwzględnił odwołania i jako postawę rozstrzygnięcia przywołał art. 2 pkt 5 w zw. z art. 21 ust. 1 ustawy z 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1924, dalej jako „ustawa”). Zgodnie z art. 2 pkt 5 ustawy, rekompensata rozumiana jest jako odszkodowanie za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze dla osób, które nie nabyły prawa do - emerytury pomostowej. Celem rekompensaty jest złagodzenie skutków utraty możliwości przejścia na wcześniejszą emeryturę przed osiągnięciem wieku emerytalnego przez pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach. Rekompensata nie polega jednak na stworzeniu możliwości wcześniejszego zakończenia aktywności zawodowej, ale na odpowiednim zwiększeniu podstawy wymiaru emerytury z FUS, do której osoba uprawniona nabyła prawo po osiągnięciu powszechnego wieku emerytalnego. Zgodnie z art. 21 ust. 1 ustawy, rekompensata przysługuje ubezpieczonemu, jeżeli ma okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wynoszący co najmniej 15 lat. Stosownie do art. 21 ust. 2, prawo do rekompensaty nie przysługuje osobom, które nabyły prawo do emerytury przyznawanej na zasadach wynikających z ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Ubezpieczona wykonywała pracę wymienioną pod pozycją 5 działu XIV Wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników

zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, a także na treści zaświadczenia o pracy w warunkach szczególnych A. S.A. w S. za okres zatrudnienia od 3.02.2003 r., uznając je za trafne do roku 2005 (od 2006 r. ubezpieczona pracowała już na monitorach LCD, których obsługi Sąd Okręgowy nie zaliczył do pracy wykonywanej przez ubezpieczoną w warunkach szczególnych).

Sąd pierwszej instancji wyjaśnił, że pod pozycją 5 działu XIV wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. wymienione są prace szczególnie obciążające narząd wzroku i wymagające precyzyjnego widzenia - w kartografii, montażu mikroelementów wymagającego posługiwania się przyrządami optycznymi oraz przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych. W zakresie wymienionych w przepisie prac przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych, w judykaturze wyjaśniono, że nie chodzi o samo posługiwanie się komputerem na stanowisku pracy. Brak jest bowiem pozytywnej regulacji normatywnej, która *ex defmitione* pozwalałaby przyjąć, że każda praca w pełnym wymiarze czasu na stanowisku wyposażonym w monitor ekranowy jest pracą w szczególnych warunkach w rozumieniu powołanego przepisu. Takiej kwalifikacji prawnej podlega jedynie praca przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych, jeżeli oddziaływa na wzrok pracownika i wymaga precyzyjnego widzenia, bo z tej przyczyny została ujęta w wykazie prac szczególnie szkodliwych na podstawie dotychczasowych przepisów. Chodzi o pracę o znacznej szkodliwości i uciążliwości, co powinno pozostawać w związku z określoną czynnością polegającą na obsłudze, a nie tylko na posługiwaniu się w pracy elektronicznym monitorem ekranowym. Przy powszechnym posługiwaniu się komputerami w pracy na wielu różnych stanowiskach, odmienna interpretacja tego przepisu prowadziłoby do zatarcia różnic między pracą w szczególnych warunkach i pracą, w której pracownik posługuje się komputerem. O pracy związanej z obsługą elektronicznych monitorów ekranowych mowa jest także w § 7 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 1 grudnia 1998 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy na stanowiskach wyposażonych w monitory ekranowe (Dz.U. Nr 148, poz. 973).

Sąd Okręgowy podkreślił, że przepisy tego rozporządzenia określają wymagania bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ergonomii, jaki i organizacji pracy na stanowiskach wyposażonych w monitory ekranowe. Jednak przepisów nawet tego rozporządzenia nie stosuje się do każdej pracy z systemem komputerowym (§ 3 rozporządzenia). Przykładowo nie odnoszą się one do systemów przenośnych, nieprzeznaczonych do użytkowania na danym stanowisku pracy. W okresie, w którym tworzony był wykaz A, wskazana poz. 5 działu XIV odnosiła się do monitorów starej generacji - kineskopowych, o niskiej rozdzielczości i to determinowało założenie prawodawcy, że praca z wykorzystaniem takich urządzeń wymagała precyzyjnego widzenia, co szczególnie obciążało wzrok. Postęp technologiczny w tej dziedzinie stopniowo powodował, że to założenie traciło na aktualności i w tej sytuacji konieczna stawała się ocena wykonywanej pracy przez pryzmat

ponadstandardowego (w stosunku do przeciętnej pracy przy komputerze) obciążenia wzroku. W związku z tym trafne jest spostrzeżenie, że poz. 5 działu XIV wykazu A nie ma na uwadze samego posługiwania się komputerem w pracy, lecz pracę szczególnie obciążającą narząd wzroku i wymagającą precyzyjnego widzenia przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych.

Sąd Okręgowy ocenił, że w spornym okresie (począwszy od 1 marca 1983 r. do 2005 r. - kiedy to ubezpieczona pracowała przy obsłudze elektronicznych monitorów kineskopowych) - stale i w pełnym wymiarze czasu pracy ubezpieczona wykonywała prace na stanowiskach, które spełniają kryteria kwalifikacyjne pracy w szczególnych warunkach, wymienionej pod pozycją 5 działu XIV wykazu A, stanowiącego załącznik do ww. rozporządzenia. W rezultacie ubezpieczona wykazała ponad 15 letni staż pracy w warunkach szczególnych przed 1 stycznia 2009 r. Mając na uwadze powyższe, Sąd Okręgowy odstąpił od przesłuchiwania świadków zgłoszonych przez ubezpieczoną na tę okoliczność.

Sąd Okręgowy rozważył, że pomimo wykazania przez ubezpieczoną przesłanki posiadania 15 lat pracy w warunkach szczególnych na dzień 1 stycznia 2009 r., nie zostały spełnione warunki do przyznania prawa do rekompensaty. Podstawą rozstrzygnięcia w tym zakresie były cytowane wyżej przepisy art. 21 ust. 1 i 2, art. 2 ust. 5 i art. 23 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych. Samo pojęcie rekompensaty zgodnie z definicją zawartą w Słowniku języka polskiego oznacza zrównoważenie, wyrównanie braku, niedoboru, ujemnego charakteru czegoś, zlikwidowanie poniesionych przez kogoś strat lub doznanych krzywd; to, co równoważy braki, straty lub krzywdy (patrz: Słownik języka polskiego PWN 2017). Rekompensata w rozumieniu ustawy służyć ma zniwelowaniu negatywnych skutków wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych przy jednoczesnym ograniczeniu czasowym i wiekowym obowiązywania przepisów ustawy emerytalnej w zakresie możliwości nabywania prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym (art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej). Ustanowienie rekompensaty stanowi szczególnego rodzaju odszkodowanie dla tych osób, które wskutek zmiany stanu prawnego z dniem 1 stycznia 2009 r., w związku z wejściem w życie ustawy o emeryturach pomostowych, znacząco ograniczającej krąg osób uprawnionych do tych uprzywilejowanych świadczeń z uwagi na charakter wykonywanej pracy, przy jednoczesnym ograniczeniu do 31 grudnia 2008 r. (art. 46 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - dalej jako ustawa emerytalna) możliwości nabywania prawa do emerytury wcześniejszej z ustawy emerytalnej, nie nabędą prawa do żadnego z tych świadczeń. Przez nabycie prawa należy przy tym rozumieć - zgodnie z art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej - spełnienie wszystkich przesłanek do świadczenia. Przepis art. 100 ust. 1 tej ustawy ustanawia generalną zasadę, zgodnie z którą prawo do świadczeń określonych w ustawie powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do nabycia tego prawa. Nabycie prawa do

świadczenia następuje więc *ex lege* i co do zasady nie jest uzależnione ani od złożenia przez ubezpieczonego stosownego wniosku, ani też od ustalenia (potwierdzenia) tego prawa decyzją organu rentowego, która ma jedynie charakter deklaratoryjny.

Zdaniem Sądu Okręgowego ubezpieczona nie spełnia łącznie wymienionych w ustawie o emeryturach pomostowych przesłanek uprawniających do rekompensaty i nie zrealizowała prawa. Fakt, że ubezpieczona nie skorzystała z możliwości przejścia na emeryturę w obniżonym wieku nie stanowi - w świetle przepisu art. 2 ust. 5 ustawy o emeryturach pomostowych - podstawy do wypłaty jej rekompensaty. Wykonywanie pracy do ukończenia tzw. powszechnego wieku emerytalnego, pozwoliło ubezpieczonej zwiększyć kwotę odprowadzonych składek na emeryturę i w efekcie uzyskać wyższe świadczenie.

Na skutek apelacji ubezpieczonej Sąd Apelacyjny w Szczecinie wyrokiem z 31 maja 2022 r., oddalił jej apelację.

Sąd drugiej instancji podniósł, że Sąd Okręgowy prawidłowo ustalił stan faktyczny, a ustalenia oparł na należycie zgromadzonym materiale dowodowym, którego ocena nie wykraczała poza granice wskazane w art. 233 § 1 k.p.c. Sąd pierwszej instancji wywiódł prawidłowe wnioski z poprawnie dokonanej analizy dowodów, stąd też Sąd Apelacyjny w całości przyjął ustalenia pierwszo instancyjne jako własne. Sąd Apelacyjny także nie stwierdził naruszenia przez Sąd Okręgowy prawa materialnego, w związku z czym poparł rozważania tego Sądu również w zakresie przyjętych przez niego podstaw prawnych orzeczenia.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, treść apelacji wskazuje, że ubezpieczona nie zrozumiała motywów rozstrzygnięcia. Za Sądem pierwszej instancji, Sąd Apelacyjny wskazał, że ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych reguluje, z jednej strony warunki nabycia prawa do emerytury pomostowej - art. 4, a z drugiej, warunki nabycia prawa do rekompensaty - art. 21. Przy czym, nie są to świadczenia wymienne, co oznacza, że nie można dowolnie dokonać wyboru świadczenia. Rekompensata nie jest też świadczeniem zamiennym z emeryturą pomostową. Nie ma też charakteru świadczenia szczególnego już tylko z racji pracy w warunkach szczególnych. Natomiast jest to świadczenie, które rekompensuje, czyli wynagradza prawną niemożność skorzystania z wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych lub skorzystania z emerytury pomostowej, co odnosi się do takich sytuacji faktycznych, gdy uprawniony nie spełnił wszystkich prawnych przesłanek nabycia prawa do wcześniejszej emerytury lub emerytury pomostowej, chociaż pracował w warunkach szczególnych w wymiarze lat określonych ustawą. Powyższe wynika wprost z art. 2 pkt 5 ustawy o emeryturach pomostowych, zgodnie z którym rekompensata to odszkodowanie za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o

szczególnym charakterze dla osób, które nie nabyły prawa do emerytury pomostowej.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego ubezpieczona nie nabyła prawa do emerytury pomostowej, chociaż pracowała w warunkach szczególnych, w rozumieniu przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS, w wymiarze wynoszącym co najmniej 15 lat. Zasadniczo mogła więc ubiegać się o prawo do rekompensaty. Niemniej zgodnie z art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych, rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Sąd Najwyższy w wyroku z 25 lutego 2020 r., II UK 82/19 co do tej kwestii orzekł: Rekompensata, o której mowa w art. 21 ustawy z 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach (art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych). Nie chodzi tu o nabycie prawa jako świadczenia do wypłaty. Wystarcza spełnienie warunków do wcześniejszej emerytury (art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej). Prawo powstaje niezależnie od stanu świadomości ubezpieczonego co do spełnienia w danym czasie prawa do wcześniejszej emerytury. Z drugiej strony będą też sytuacje w pełni świadome, czyli gdy ubezpieczony wie, że niewystąpienie o wcześniejszą emeryturę nie przeniesie się na uruchomienie rekompensaty (odszkodowania) i doliczenia jej do kapitału początkowego. Rekompensata pomija więc tych, którzy z mocy prawa nabyli prawo do emerytury wcześniejszej.

Sąd drugiej instancji podkreślił, że pomimo wykazania przesłanki 15 lat pracy w warunkach szczególnych, ubezpieczona nie ubiegała się o prawo do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 184 ustawy emerytalnej, chociaż *ex lege* takie prawo jej przysługiwało, miała bowiem wymagany staż pracy ogólny - 20 lat i szczególny - 15 lat. Ubezpieczona z własnego wyboru nie złożyła wniosku i nie zrealizowała prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych. I właśnie ten fakt skutkował odmową przyznania prawa do rekompensaty, która jest przecież formą odszkodowania za prawną niemożność nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym z racji pracy w szczególnych warunkach.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że o prawie do rekompensaty nie decyduje fakt pobierania, bądź niepobierania wcześniejszej emerytury, lecz prawna możliwość skorzystania z tego uprawnienia. Osoba, która nie miała takiej możliwości, mimo przepracowania w warunkach szczególnych co najmniej 15 lat (choćby z braku stażu ogólnego lub wymaganego wieku) ma prawo do rekompensaty, jako formy swoistego za to, że wskutek reformy systemu emerytalnego i zmiany przepisów, już nie mogła nabyć prawa do wcześniejszej emerytury z racji pracy w warunkach szczególnych. Rekompensata natomiast nie jest świadczeniem wymiennym z emeryturą, co oznacza, że nie przysługuje osobie, która mogła skorzystać z emerytury, lecz tego nie uczyniła bo pracowała aż do wieku emerytalnego. Celem

rekompensaty nie jest, bowiem podwyższenie powszechnego świadczenia emerytalnego dla osoby, która mogła, lecz nie chciała korzystać z emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych, lecz odszkodowanie za prawną niemożność skorzystania z tego rodzaju emerytury lub emerytury pomostowej.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego gdyby ubezpieczona skorzystała z wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych, z racji spełnienia ustawowych wymogów z art. 184 ustawy o emeryturach i rentach, to rzecz jasna nie miałaby prawa do rekompensaty, a dodatkowo powszechne świadczenie emerytalne uległoby pomniejszeniu o sumę kwot wcześniej pobranych emerytur - wg art. 25 ust. 1b ustawy o emeryturach i rentach. Natomiast pracując do osiągnięcia powszechnego wieku emerytalnego, ubezpieczona wypracowała wyższe i niepomniejszone świadczenie, zaś odmowa prawa do rekompensaty nie może być traktowana jako pokrzywdzenie prawne, zważywszy że ubezpieczona nie znajduje się w kategorii podmiotów, którym należy zrekompensować legalne wykluczenie możliwości nabycia wcześniejszej emerytury lub emerytury pomostowej.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego skargę kasacyjną wniosła ubezpieczona. Skarżąca zaskarżając wyrok w całości wniosła o jego uchylenie i orzeczenie co do istoty sprawy przez zmianę Decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Szczecinie z dnia 29 lipca 2021 r. poprzez uznanie, że ubezpieczona spełnia warunki ustalenia emerytury wraz z rekompensatą zgodnie z wnioskiem z dnia 1 lipca 2021 r. Ewentualnie skarżącą wniosła o uchylenie zaskarżonego wyrok w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego jej rozpoznania. Nadto skarżąca wniosła o zasądzenie na rzecz kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego za postępowanie kasacyjne według norm przepisanych; a w przypadku przekazania Sądowi drugiej instancji sprawy do ponownego rozpoznania pozostawienie temu Sądowi decyzji w zakresie zasądzenia na jej rzecz kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Skargę kasacyjną oparto na podstawie naruszenia prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), tj.:

1. art. 21 ust. 2 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych w zw. z art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 2018 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych poprzez ich niewłaściwe zastosowanie mającą wyraz w błędnym uznaniu, że ubezpieczonej nie przysługuje rekompensata z uwagi na uzyskanie prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym według zasad przewidzianych w ustawie o emeryturach i rentach z FUS podczas gdy ubezpieczona na dzień wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS nie legitymował się wymagany 15-letnim stażem pracy w warunkach szczególnych,

2. § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego w zw. z art. 6 i 7 w zw. z art. 100 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS poprzez ich błędną subsumcję mającą wyraz w wadliwym wyliczeniu, iż na dzień wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS ubezpieczona legitymowała się 15 letnim stażem pracy w warunkach szczególnych i nie dostrzeżenie, że okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku, przy czym praca jest wykonywana „stale”, jeżeli jest wykonywana bez przerwy innej niż wymuszona rozkładem czasu pracy, zatem okresem pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest tylko okres wykonywania pracy, a nie cały okres pozostawania w zatrudnieniu a w konsekwencji ubezpieczona nie spełniała warunku 15-letniego stażu pracy wymaganego do uzyskania prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym bowiem okresy nieskładkowe nie wliczają się do ww. stażu pracy jako okresy, w których praca nie była wykonywana stale.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o jej oddalenie i zasądzenie na jego rzecz kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przed wszystkim należy przypomnieć ugruntowany już w orzecznictwie Sądu Najwyższego pogląd, iż jak to wynika z definicji ustawowej zawartej w art. 2 ust. 5 ustawy o emeryturach pomostowych - przewidziana w niej rekompensata stanowi odszkodowanie za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej. Na podstawie art. 21 ust. 1 cyt. ustawy, rekompensata przysługuje ubezpieczonemu, jeżeli ma okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, w rozumieniu przepisów ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, wynoszący co najmniej 15 lat. Równocześnie, stosownie do art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych, rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy emerytalnej. Przepisy te muszą być odczytywane łącznie, a rozważając prawo do rekompensaty, nie można tracić z pola widzenia jej odszkodowawczego charakteru określonego powołaną definicją. Rozwiązanie powyższe wprowadzono w celu wyrównania szkody poniesionej przez osoby legitymujące się piętnastoletnim stażem pracy w warunkach szczególnych, a niespełniające innych warunków do przyznania im emerytury z tytułu takiego

zatrudnienia, czyli zarówno emerytury w trybie art. 184 ustawy emerytalnej, jak i emerytury pomostowej. Inaczej mówiąc, można przyjąć, że fakt wykonywania przez 15 lat pracy w warunkach szczególnych (niezależnie od innych warunków ustawowych) może skutkować uzyskaniem prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym lub zastępującej ją emerytury pomostowej lub rekompensaty, gdy nie ma się prawa do żadnego z tych świadczeń ze względu na zapisy ustawowe. Z definicji rekompensaty wynika bowiem, że jest ona kierowana do tych ubezpieczonych, którzy wskutek wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych - zawężającej krąg uprawnionych do tego świadczenia w stosunku do zakresu podmiotowego poprzedniej emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze - i następnie braku możliwości skutecznego ubiegania się o emeryturę w wieku obniżonym, przy wykazaniu spełnienia warunku wykonywania pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze zawartej w art. 32 i 46 ustawy emerytalnej - wobec wygaszania powyższego świadczenia - utracili możliwość ubiegania się o emeryturę z tytułu wykonywania pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze, jak i dodatkowo nie nabędą uprawnień do emerytury pomostowej (vide: wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 19 lutego 2021 r., I USKP 13/21, LEX nr 3122751; z dnia 25 maja 2022 r., II USKP 212/21, OSNP 2023 nr 3, poz. 35; postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2021 r., I USK 112/21, LEX nr 3252210; z dnia 29 listopada 2023 r., I USK 234/23, LEX nr 3632830). W powyższym kontekście należy stwierdzić, że o nabyciu prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego stanowi art. 100 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przewidujący powstanie prawa do świadczeń z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do nabycia tego prawa. Nabycie prawa do świadczeń, w tym do emerytury, należy zaś wiązać ze spełnieniem ustawowych warunków nabycia tego prawa i równocześnie nie można nabycia prawa utożsamiać z przyznaniem i wypłatą świadczenia. Za prawidłowy należy więc uznać pogląd, że rekompensata nie przysługuje ubezpieczonemu, który nabył prawo do emerytury w wieku obniżonym - niezależnie od realizacji takiego uprawnienia.

Przechodząc do kwestii zaliczania okresu pobierania zasiłku chorobowego do pracy w warunkach szczególnych należy również mieć na uwadze dotychczasowe stanowisko judykatury, zgodnie z którym wykazanie w dniu 1 stycznia 1999 r. okresu pracy w szczególnych warunkach, o którym mowa w art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej wyłącza ponowne ustalenie tego okresu po osiągnięciu wieku emerytalnego według zasad wynikających z art. 32 ust. 1a pkt 1 tej ustawy, obowiązujących od dnia 1 lipca 2004 r. (por. wyrok Sądu Najwyższego z 23 kwietnia 2010 r., II UK 313/09, OSNP 2011 nr 19-20, poz. 260). Trzeba też podkreślić, że przytoczony pogląd nie jest w orzecznictwie Sądu Najwyższego odosobniony, gdyż analogiczne stanowisko w tym samym zakresie Sąd Najwyższy zajął również w wyroku z 13 lipca 2011 r., (LEX nr 989126, a także w postanowieniu z 5 czerwca

2012 r., II UK 35/12, LEX nr 1647022), wyjaśniając dodatkowo, że przyjęte w art. 32 ust. 1a ustawy różnicowanie okresów wykonywania pracy w szczególnych warunkach nawiązuje do daty wejścia w życie ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytury i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 107, poz. 450 z późn. zm.), w której poprzednia definicja okresu pracy w szczególnych warunkach pozostała niezmieniona. Okres tej pracy obejmował zarówno okresy składkowe, jak i okresy nieskładkowe, jeżeli mieściły się one w okresie wykonywania pracy zgodnie z umową o pracę. Takie stanowisko zajął też Sąd Najwyższy w uchwale z 27 listopada 2003 r., III UZP 10/03 (OSNP 2004 nr 5, poz. 87), stwierdzając, że do okresu pracy w szczególnych warunkach wlicza się okresy zasiłku chorobowego w czasie trwania stosunku pracy przypadające po dniu wejścia w życie ustawy o rewaloryzacji emerytur i rent. W konsekwencji utrwalili się w judykaturze pogląd, że w art. 32 ust. 1a ustawodawca wprowadził istotną zmianę w stanie prawnym, w którym niemożliwe było w drodze wykładni ustalenie zasady pomijania w okresie ubezpieczenia okresów niezdolności do pracy z powodu choroby, oraz że art. 32 ust. 1a ustawy nie ma zastosowania do oceny nabycia prawa do emerytury przed dniem 1 lipca 2004 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 5 maja 2005 r., II UK 219/04, OSNP 2005 nr 22, poz. 361 oraz , OSNP 2005 nr 22, poz. 360 i z 7 lutego 2006 r., I UK 154/05). Problem zaliczania do stażu pracy w szczególnych warunkach okresów wcześniejszych (okresów zatrudnienia) ustawodawca rozstrzygnął natomiast przez wyłączenie ich z regulacji art. 32 ust. 1a ustawy. Należy zatem uznać, że stanowisko to ma w judykaturze utrwalony charakter, co równocześnie powoduje, że przyjęcie go za podstawę oceny prawnej dokonywanej przez Sąd *meriti* jest uzasadnione.

Z. W. wiek 55 lat, uprawniający do wnioskowania o emeryturę z tytułu pracy w warunkach szczególnych, ukończyła 17 stycznia 2014 r. Na dzień 1 stycznia 1999 r. legitymowała się 20 latami okresów składkowych i nieskładkowych, co było niesporne, jak również - jak to ustaliły sądy I i II instancji - 15 latami pracy w warunkach szczególnych. Z dniem 17 stycznia 2014 r. ubezpieczona spełniła zatem wszystkie przesłanki warunkujące możliwość przyznania jej prawa do emerytury w obniżonym wieku. Podkreślić należy, że fakt, iż ubezpieczona nie wystąpiła z wnioskiem o przedmiotowe świadczenie, nie oznacza, że nie nabyła do niego prawa. Jeżeli bowiem wszystkie przesłanki nabycia prawa do emerytury (lub renty) zostały spełnione, to prawo do świadczenia powstaje, nawet gdy nie został złożony wniosek o jego przyznanie (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 4 listopada 2014 r., I UK 100/14, oraz z dnia 18 lutego 2015 r., I UK 225/14, OSNP 2016 nr 11, poz. 141). Nabycie prawa *in abstracto* nie powoduje natomiast powstania obowiązku instytucji ubezpieczeniowej do ustalenia i realizacji świadczenia, bez uprzedniego złożenia wniosku emerytalnego przez ubezpieczoną, przez którą to czynność wnioskodawca ujawnia się jako uprawniony do świadczenia i zainteresowany jego realizacją. Przewidziany w art. 116 ust. 1 ustawy emerytalnej wniosek o świadczenie nie jest

elementem układu warunkującego nabycie prawa do emerytury, gdyż ten jest zawarty w przepisach ustawy określających warunki do przyznania tego świadczenia. Jak zauważył Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 20 grudnia 2000 r. (III ZP 2/00), wniosek o przyznanie świadczenia stanowi jedynie żądanie realizacji powstałego *ex lege* prawa. Moment złożenia wniosku ma natomiast znaczenie dla określenia początkowej daty uruchomienia wypłaty emerytury lub renty. Zgodnie z art. 129 ust. 1 ustawy emerytalnej, świadczenia wypłaca się bowiem poczynając od dnia powstania prawa do nich, nie wcześniej jednak niż od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek lub wydano decyzję z urzędu. Skoro nabycie prawa do świadczenia emerytalno-rentowego następuje z mocy ustawy, z chwilą spełnienia przez ubezpieczonego wszystkich warunków wymaganych do jego powstania, decyzja organu rentowego ustalająca to prawo ma charakter deklaratoryjny (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2010 r., II UZP 3/11). Istnienia prawa do świadczeń, wiążącego się ze spełnieniem warunków nabycia tego prawa, nie można utożsamiać z przyznaniem świadczenia. Przyznaniem świadczenia jest ustalenie prawa do jego pobierania, a więc do wypłaty (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2006 r., III UK 95/06). Brak realizacji przez ubezpieczoną prawa do emerytury wcześniejszej - niezależnie od przyczyn, z jakich odwołująca nie wystąpiła do organu rentowego z wnioskiem o przedmiotowe świadczenie - nie ma zatem znaczenia dla warunku negatywnego nabycia prawa do rekompensaty. Istotne jest to, że ubezpieczona nie poniosła szkody przez działania ustawodawcy zmieniającego system emerytalny i stąd brak jest podstaw do przyznania jej rekompensaty.

Podsumowując, stwierdzić zatem należy, że Z. W. do okresu pracy w szczególnych warunkach wlicza się okresy zasiłku chorobowego w czasie trwania stosunku pracy i tym samym nabyła ona prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym, niezależnie od kwestii braku realizacji przez nią tego uprawnienia, co ostatecznie skutkuje brakiem prawa do rekompensaty. Ubezpieczona spełniła bowiem wszystkie przesłanki warunkujące prawo do emerytury w wieku obniżonym, tzn. nabyła prawo *in abstracto*. Stosownie zaś do art. 21 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Kierując się przedstawionymi motywami oraz opierając się na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 102 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku.

[SOP]

[ał]

